

REGULÁCIA—RIADENIE—VEDENIE

M. PITTNER: Regulace—Řízení—vědení. Academia, Praha 1984. s.

Vo všetkých socialistických krajinách sa v poslednej dobe venuje mimoriadna pozornosť vedeckému výskumu plánovitého riadenia rozvinutej socialistickej spoločnosti. Výskum vychádza zo zjazdových dokumentov komunistických a robotníckych strán socialistických krajín, ktoré zdôrazňujú požiadavku, aby pri rozvíjaní a skvalitňovaní riadenia spoločnosti ako celku i všetkých jej oblastí bol dôsledne uplatňovaný princíp celostnosti, komplexnosti a konkrétnosti.

Najmä zásluhou sovietskych vedcov sa vypracovala jednotná marxisticko-leninská koncepcia riadenia socialistickej spoločnosti. Avšak v rade otázok, ako v praxi tak i v teórii, doteraz existujú rozdielne prístupy a často je používaný kategoriálny aparát, ktorý je čo do obsahu i formy značne odlišný. Preto treba uvítať prácu *Regulace—řízení—vědení*, ktorej autorom je pracovník Ústavu filozofie a sociológie ČSAV v Prahe, ako príspevok do riešenia zložitých a diskutovaných otázok vedeckého riadenia sociálnych procesov.

Práca si kladie za cieľ ukázať na základe marxisticko-leninskej interpretácie sociálnych súvislostí vedy a techniky nové nároky na chápanie a zdokonaľovanie vedeckého riadenia sociálnych procesov v rozvinutej socialistickej spoločnosti, najmä na teoreticko-metodologické predpoklady komplexného uchopenia dialektiky sociálnych súvislostí rozvoja vedy, techniky a riadenia ako účinných intenzifikačných nástrojov pre realizáciu spoločenských cieľov socializmu. Na základe analýzy bohatého materiálu

sa uvádza, že v riadení už nemožno vystačiť s predstavami, metódami a prostriedkami, ktoré sa osvedčili v minulosti, ale ktoré nezodpovedajú podmienkam budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti za súčasnej vedecko-technickej revolúcie. Pred vedeckým výskumom takto vyvstáva závažná úloha — poznať zmeny, ku ktorým dochádza v úlohe riadenia v socialistickej spoločnosti, v jeho štruktúre, funkciách a v metódach riadiacej činnosti vo všetkých článkoch riadenia a pripravovať pre ústredné orgány opodstatnené odporúčania na zdokonaľovanie riadiacich procesov.

Treba oceniť, že autor sa v práci nepridržiava široko používaného „tradičného“ prístupu k riadeniu (podľa jednotlivých funkcií či fáz riadiaceho procesu), ale že sa v dôslednej marxisticko-leninskej analýze riadenia usiluje uplatniť nový aspekt. Pomocou základných kategórií riadenia, ktoré rozpracováva, prispieva k hlbšiemu poznaniu spoločenského riadenia v jeho celistvosti i k odhaleniu jemného pradiava regulačných a riadiacich mechanizmov i úlohy vedenia v sociálnych systémoch. Upozorňuje taktiež na nové skutočnosti spojené s etapou rozvinutého socializmu, ktoré majú zásadný význam pre skvalitňovanie riadenia. Pritom sa opiera o myšlienkové bohatstvo marxistickej literatúry predovšetkým sovietskej a našej proveniencie.

Monografia má 4 kapitoly, úvod, záver, bohatý zoznam použitej literatúry, ruské rezumé a vecný register.

V kapitole *Kategórie regulácia — riadenie — vedenie* autor názorne

dokumentuje, že iba na základe dialektickej analýzy objektívnych procesov v prírodných a spoločenských systémoch možno odlišovať spoločné a rozdielne, kontinuálne a diskontinuálne znaky v regulácii, v riadení i vo vedení. Spolu s inými autormi označuje reguláciu za vlastnosť všetkých objektívne existujúcich, zložitých systémov, ktorá predstavuje schopnosť systému usmerňovať vývoj jeho zmien, spôsobených vonkajšími a vnútornými vplyvmi tak, aby si systém uchoval svoju existenciu a normálne fungoval. Podľa charakteru systému rozlišuje reguláciu anorganického a organického (biologického) typu, ktorej základné znaky — homeostáza, spätná väzba, automatickosť, inštinktivnosť, živelnosť a účelnosť — existujú v rozvinutej forme. Podrobne skúma spoločné a rozdielne črty v biologickej a sociálnej regulácii z hľadiska špecifickosti objekt-subjektových vzťahov. Podnetné je taktiež jeho riešenie biologickej, sociálno-ekonomickej i ekologickej sféry.

Kvalitatívne vyšším typom regulácie je sociálna regulácia, ktorá sa uskutočňuje pomocou faktorov normatívnej a nenormatívnej povahy a špecificky ľudskej činnosti.

Autor analyzuje riadenie ako špecificky cieľavedomú ľudskú činnosť. Jeho vznik je spojený s vydeľovaním človeka z animálnej sféry. Pre riadenie je príznačná tvorba cieľov a snaha subjektu riadenia o ich realizáciu. Za tým účelom aktívne zasahuje do prírodných a spoločenských procesov. Subjekt riadenia nemôže formy a metódy riadenia i parametre riadiaceho subsystému určovať ľubovoľne, ale musí postupovať tak, aby štruktúra riadenia, jeho formy a metódy zodpovedali štruktúre, rozmanitosti a zložitosti riadeného objektu. Autor v tejto časti presvedčivo argumentuje proti snahám mechanicky stotožňovať

subjekt a objekt riadenia s riadiacim a riadeným subsystémom i proti téze, že úlohu subjektu riadenia môže vykonávať technický prostriedok. Ako zvláštna funkcia a sociálna aktivita sa riadenie relatívne osamostatňuje až na určitom stupni vývoja spoločnosti, keď deľba práce a pracovná kooperácia dosahujú stupeň, že sa bez organizácie a riadenia nemôžu obísť. V tejto súvislosti vyslovuje kritické stanovisko k názorom, ktoré rozširujú pojem riadenia, spájajú ho s pojmom pohybu vôbec, označujú ho za vlastnosť všetkých systémov, nevidia rozdiel medzi reguláciou a riadením, čo nevyhnutne vedie do slepej uličky providencializmu.

Zvlášť je treba oceniť autorov pokus analyzovať riadenie ako mimoriadne významnú organickú súčasť súhrnnej spoločenskej práce. Jeho špecifická úloha spočíva v uskutočňovaní iniciáčnej, inovačnej, organizačnej, koordinačnej a kontrolnej funkcie. V nadväznosti na prácu minulých generácií zabezpečuje kontinuitu systému a zároveň usporiada, zladuje a usmerňuje činnosť žijúcich generácií pri realizácii stanovených cieľov. Tým vzniká tzv. synergetický efekt ako výsledok spoločného, zladeného pôsobenia pracujúcich vo výrobnom procese. Riadenie sa tak stáva nevyhnutnou podmienkou produktívnej práce robotníkov a ostatných pracujúcich, ktorí vykonávajú prácu. Spoločensky progresívna úloha riadenia ako aktivizujúcej a iniciáčnej zložky súhrnnej spoločenskej práce sa môže plne rozvinúť až za socializmu, v ktorom sú odstránené antagonistické rozpory medzi riadením a prácou, príznačné pre triedne formácie. V nich je práca degradovaná na púhy objekt riadenia, ktorému je zverené vykonávanie realizačných úloh, ktoré mu uložil subjekt riadenia. Za socializmu sa utvárajú medzi subjektom a objektom ria-

denia vzťahy neantagonistického typu a dominuje spoločný záujem vedy, techniky, riadenia i práce na budovaní novej spoločnosti.

Riadenie v porovnaní s reguláciou biologického typu plní dvojedinú úlohu. Zabezpečuje stabilitu, integritu a normálne fungovanie systému (čo je tiež funkciou regulácie), ale súčasne pomocou tvorivej, inovačnej a progresívnej funkcie zaistuje rozvoj systému. Riadenie predstavuje vyšší typ cieľavedomého usmerňovania zložitých, hlavne sociálnych systémov než regulácia, lebo pomocou neho človek dokáže hlbšie a komplexnejšie ovládať procesy a systémy. Riadenie je založené na objektívnej regulácii, ktorá je atribútom zložitých systémov. Riadenie má kvalitatívne vyššiu úroveň ako regulácia, a preto ho nemožno stotožňovať s mechanizmom regulácie či už biologickej alebo sociálnej. Nemožno ho ani klásť do absolútneho protikladu s nimi.

V systéme spoločenského riadenia najdôležitejšie miesto zaujíma vedenie. Jeho zvláštnosť sa prejavuje v tom, že objektom riadenia sú ľudia. Vedenie predstavuje špecifický vzťah medzi subjektom a objektom, ktorého obsah tvoria vzťahy medzi ľuďmi, vrstvami a triedami. Má teda výhradne sociálno-triedny a politický charakter. Podľa toho, nakoľko je trieda, ktorá vykonáva úlohu subjektu spoločenského riadenia, schopná stať sa skutočným hegemonom, tzn. nakoľko sa opiera o presvedčovanie alebo donucovanie, realizuje sa politické riadenie ako viac či menej humanistický proces a nadobúda formu skutočného vedenia alebo naopak, vládnutia. Autor správne pripomína, že pri skvalitňovaní celospoločenského systému plánovitého riadenia je zverená politickému riadeniu hlavná úloha. Má za úlohu zabezpečiť taký rozvoj celého systému riadenia, aby jeho jednotlivé zložky

dokázali plniť svoje progresívne poslanie.

Ďalšia kapitola je venovaná rozboru vzťahov medzi politikou, riadením a vedením v kapitalistickej a socialistickej spoločnosti. Na základe kritickej analýzy ukazuje na určité úspechy, ktoré dosiahla teória i prax riadenia vo vyspelých kapitalistických krajinách i na ich slabé miesta. Pre buržoázne riadenie je príznačné, že podporuje a rozvíja aktivitu pracujúcich, ktorá slúži záujmom kapitálu a naopak, usiluje sa zabrániť aktivite, vyjadrujúcej potreby a záujmy ľudu. Nezachádza s pracujúcimi ako so skutočným subjektom, ale ako s púhym objektom riadenia. To je podstata rôznych manipulačných praktík buržoázneho riadenia, a zároveň to svedčí o tom, že sa uskutočňuje jeho ovládanie. Pasáže o odcudzenom riadení predstavujú významný prínos ku kritike buržoázneho riadenia.

Hlavná pozornosť v tejto časti patrí skúmaniu predpokladov a možností zdokonaľovania celospoločenského plánovitého riadenia v rozvinutom socializme na základe demokratického centralizmu. Vyžaduje to zabezpečiť harmonický rozvoj všetkých zložiek systému plánovitého riadenia — vedenia, ktoré uskutočňuje subjekt celospoločenského riadenia, robotnícka trieda na čele s revolučnou marxisticko-leninskou stranou. Autor dokazuje, že vedúca úloha komunistickej strany patrí k najdôležitejším predpokladom vedeckého riadenia socialistickej spoločnosti. Spolu s prehĺbovaním vedúcej úlohy strany je nevyhnutné zabezpečiť rozvoj politického riadenia po štátnej linke i po linke celospoločenských organizácií. V jednote týchto zložiek politického riadenia spočíva nová, v dejinách doteraz nerealizovaná kvalita vedenia. V nej sa prekonávajú všetky dejinné peripetie dichotómie pána a raba, an-

tagonizmus medzi vládnúcimi a ovládanými v triednej spoločnosti, vzniká a rozvíja sa skutočná vláda ľudu.

Štvrtá kapitola sa zaoberá vzťahmi medzi vedou, ideológiou a riadením. Kriticky sa analyzujú niektoré buržoázne teórie riadenia — systémový prístup, situačný prístup, zrovnávací prístup a pod. — oceňuje sa ich pozitívny prínos k výskumu zložitých systémov, odhaľuje sa ich obmedzený, sociálno-triedny charakter, prejavujúci sa okrem iného v tom, že vedecnosť týchto teórií (pokiaľ možno o nej hovoriť) je dôsledne podriaďovaná ich straníckemu a ideologickému poslaniu.

Autor monografie zastáva názor, že v súčasnej dobe, keď treba zabezpečiť so všetkou naliehavosťou komplexný, proporcionálny rozvoj socialistickej spoločnosti, požiadavka jednotnej vedy o riadení spoločnosti sa stáva nevyhnutnou. Predkladá stručný náčrt problémov, na riešení ktorých sa podieľajú najmä spoločenské vedy. Hlavnú pozornosť venuje analýze riadenia ako celostného sociálneho javu, jeho ľudským a sociálnym aspektom, ako aj možnostiam a predpokladom, za ktorých sa realizuje ako skutočné vedenie.

V poslednej kapitole sa pojednáva o sociálnych súvislostiach vedy, techniky a riadenia v podmienkach vedecko-technickej revolúcie. Autor sa opiera o spoločné československo-so-

vietske práce *Človek-veda-technika, Socializmus a veda*, ale i ďalšie a predkladá námety na zdokonaľovanie riadenia vedecko-technického pokroku, aby bolo možné efektívne využiť vedu a techniku ako intenzifikačné faktory národohospodárskeho a sociálneho rozvoja k realizácii cieľov rozvinutého socializmu.

V pasáži venovanej základným aspektom riadenia vedy za socializmu autor aplikuje poznatky získané z analýzy hlavných kategórií riadenia na systém riadenia za socializmu. Snaží sa prispieť k tomu, aby všetky komponenty riadiaceho systému vo vede — regulácii, riadení i vedení — vyvíjali sa v súlade so špecifikou vedy, umožňovali harmonický vývoj všetkých zložiek — prírodných, technických, spoločenských vied, základného a aplikovaného výskumu, informačnej, prístrojovej, laboratórnej a experimentálnej základne i kádrové zložky — v súlade s potrebami a záujmami spoločnosti.

Koncepciu predloženú v monografii pokladáme za cenný teoretický a metodologický príspevok k marxisticko-leninskej analýze riadenia. Pracovníkom v oblasti teórie i praxe riadenia poskytuje množstvo podnetov na zamyslenie i hľadanie efektívnych metód k skvalitňovaniu riadiacej praxe.

Emil Duda

MATEMATIKA A FILOZOFIA

J. A. BELAJEV, V. J. PERMINOV: *Filozofické a metodologické problémy matematiky*. Pravda, Bratislava 1984, 203 s.

Sovietski autori si vo svojej práci dávajú za úlohu „podať všeobecnú predstavu o charaktere problémov patriacich pod heslo filozofické otázky matematiky“ (s. 7). To nie je jedno-

duchá úloha i preto, že názory na to, čo patrí medzi tieto otázky, sú pomerne rozmanité. Sú autori, ktorým tieto problémy splyvajú s matematickou logikou, podľa iných zase táto